

Neda Pintarić

***Samo malo u hrvatskom i poljskom prostoru i vremenu*¹**

Uvod

Pragmafrazem kao složena jedinica pragmatike (za razliku od jednostavne jedinice, pragme) osim frazeološkog oblika uključuje dodatne elemente: emociju, modalnost i ilokutivnost (Awdiejew 1983), što znači da je pragmafrazem obilježeni frazem. Svaki pragmafrazem je frazem, ali svaki frazem ne mora biti pragmafrazem. Pragmafrazem je dakle onaj obilježeni frazem koji se rabi u određenoj kulturnoj situaciji. Ukoliko je uz njega primijenjena i gesta, nazivam ga gestopragmafrazem. U njegovu obilježenost još treba dodati vremenoprostornost ili prostorovrijeme (Penrose 2008) čime se pragmafrazem uključuje u svijet kulture (Popper prema Penrose 2008: 97). Penrose naime navodi postojanje triju svjetova: fizičkoga svijeta (mi bismo rekli izvanjezičnoga svijeta), mentalnoga svijeta (jezičnoga i apstraktnoga svijeta značenja leksema i frazema) i svijeta kulture (gestovno-verbalnoga svijeta s jedinicama kulturemima). Ta se tri svijeta međusobno prožimaju, s tim da mentalni svijet i svijet kulture izvire iz fizičkoga svijeta koji nas okružuje i koji spoznajemo svojim osjetilima.

Kulturni prostor možemo ispunjavati gestopragmafrazemima koji se sastoje od kulturema (Nagórko 2004, Pintarić 2010).

Gestikulacija je termin za nereflektirani izraz organizma automatski ostvaren pokretima, ne mora se učiti u kulturi jer je prirodna, dok gesta ima značenje simbola pa se uči u svakoj kulturnoj zajednici, što znači da ona nije prirodna, stečena rođenjem kao gestikulacija.

Prostor u jeziku i izvan njega proučava proksemika kojom Hall (1976: 176–177) mjeri međusobnu udaljenost govornika pa tako razlikuje:

- 1) unutarnji i vanjski intimni prostor u kojemu su bliski komunikatori udaljeni 15–45 cm uz dodirivanje i šapat;

1 Ovaj rad je financirala/sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Komparativno-slavističke lingvokulturalne teme* [2131].

- 2) osobni prostor udaljenosti prijatelja od 45 cm do 1,2 m; bez dodirivanja; kontakt poluglasno ili punim glasom;
- 3) društveni prostor udaljenosti s neznancem 1,2–3,6 m; npr. u prodavaonici; uz korištenje punoga glasa i
- 4) javni prostor 3,6–8 m u interijeru te 6–33 m u eksterijeru; koristi se glasan govor i dovikivanje. Mac Luhan prema korištenju udaljenosti komunikatora podijelio je svijet na tople (s intimnim razmakom) i hladne kulture (s većom udaljenosti komunikatora).

S proksemikom je povezana i tacemika čije jedinice, tacemi, pokazuju mjesto dodira komunikatora. Navest ćemo samo podjelu tacema prema gestama u klasifikaciji R. Volos (1995): ja-geste (geste samododirivanja, npr. polaganje ruke na prsa – i obrambene geste, npr. *začepiti uši ili nos*), on-geste (dodirivanje drugoga, npr. *klepati po ramenu*), obredne geste (u nas: geste kulturemi).

M. Knapp ja-geste naziva »self-directed gestures«, on-geste »ater-directed gestures«, a u kulturi razlikuje funkcionalno-profesionalne taceme (npr. u odnosu pacijent – liječnik); konvencionalne društvene taceme (npr. rukoljub, pljeskanje, tapšanje po ramenu); prijateljske taceme (npr. ljubljenje u obraze, grljenje i sl.) i intimne taceme.

Prostor se dijeli na zatvoren i otvoren, tj. na interijer i eksterijer s obzirom na granice koje ga omeđuju. Podjela prostora s obzirom na mjesto govornika ograničeno je deiksama: ispred – iza govornika, lijevo – desno od govornika te iznad – ispod govornika, što su priložne i prijedložne proksemičke relacije. Jedinice prostora mogu biti spacijali i omnispacijali (uključuju sveprostornost) i spoznajemo ih vizualnim receptorima.

Vrijeme u jeziku proučava kronemika pa se razlikuje realno vrijeme; irealno vrijeme; gramatičko, semantičko, kulturološko i pragmatičko vrijeme (Pintarić 2010: 170–185). Za vrijeme nemamo vanjskoga osjetila, osjećaj za vrijeme stvara se u bazalnoj gangliji moždanog centra pa se u medicini razlikuju intraceptivni, neurofiziološki oblici osjeta, a u jeziku ćemo ih zvati temporalima među kojima može postojati i omnitemporalnost, tj. svevremenskost u kojoj je vrijeme isključeno, nepostojeće ili se radi o nečemu što se uvijek zbiva.

U komunikaciji je važna i znanstvena disciplina okulestika koja pokazuje jesu li komunikatori okrenuti jedan prema drugomu i gledaju li se u oči ili su jedan drugomu okrenuti leđima.

U ovom radu prikazat ćemo utjecaj vremena i prostora na gestopragmafrazem (pragmafrazem uz koji se rabi gesta rukom, odnosno kulturem *samo malo* u hrvatskoj kulturi te ga usporediti s poljskim jezičnim i kulturnim ponašanjem.

Kulturem *samo malo* promatrala sam u 10 situacija u kojima se vide njegove uporabne funkcije (komunikacijske situacije) pa ovisno o njima ovaj gestopragmafrazem u hrvatskom kulturnom kontekstu dobiva različito značenje u raznim situacijama.

Situacijske uporabe pragmafrazema, gestopragmafrazema i kulturema *samo malo*

1. Situacija kada *samo malo* znači mjeru, količinu ne iskazuje se pragmafrazemom, ali je povezana s gestom pokazivanja male količine pa smo ga uvrstili kao prototip za ostale situacijske iskaze. Ovaj se iskaz događa obično u interijeru kavane, u komunikaciji konobara i klijenta koji su međusobno udaljeni oko 50 cm, okrenuti su jedan prema drugomu i moguće je uzajamno kratko gledanje u oči. Kad klijent naručuje npr. *mali makijato*, može na upit konobara *koliko mlijeka?* odgovoriti *samo malo* (uz objašnjenje: ‘nekoliko kapljica’). U poljskoj situaciji pogled može izostati, a na upit klijent eventualno odgovara: *tylko trochę, parę kropli*.

2. U drugoj komunikacijskoj situaciji pragmafrazem *samo malo* rabi se u zatvorenom prostoru gradskoga prijevoznoga sredstva (tramvaj, autobus, trolejbus i sl.) ili na otvorenom prostoru u gužvi. U interijeru je verbalni iskaz pragmafrazema povezan s gestom nehotičnog, neformalnog (Hall 1976) dodira osobe koja silazi iz vozila, a na izlazu ima više ljudi. Izričaj *samo malo* ima značenje ‘silazim, pustite me da iziđem’ ili ‘molim da mi napravite mjesto kako bih izišao/la’. Laganim dodiranjem dlanom i/ili prstima govornik označuje konkretnu osobu koja mu smeta pri izlasku. Pragmafrazem *samo malo* ovdje je gestopragmafrazem iako dodir ne mora imati pravo značenje geste koja je naučena, nego znači automatsku gestikulaciju dodiranjem. M. Argyle ovakav pokret zato naziva »socijalnom aktivnošću«, tj. to je »konvencionalno izražavanje raznih oblika socijalne aktivnosti« (Argyle 1975: 21). Specifičnost ovakvog dodira je što je on automatiziran, nesvjestan, ali ima značenje obraćanja drugoj osobi, tj. spada u ilokutivne akte kojima govornik zahtijeva od nepoznate osobe premještanje u prostoru, odnosno oslobađanje izlaznih vrata radi silaska iz tramvaja ili autobusa. Ovakav dodir nepoznate osobe lišen je emotivnosti, ima samo imperativnu ulogu otvaranja prostora za izlazak govornika iz prometala. Takva vrsta

dijaloga je verbalno jednosmjerna, a neverbalno dvosmjerna u smislu uspostavljanja respondibilne neverbalne reakcije nepoznate osobe na verbalni iskaz i neverbalni izraz govornika. M. Knapp (1978) u okviru teorije dodira (tacezika, tacemika – termin Birdwhistella) razlikuje sljedeće vrste dodira: 1) funkcionalno-profesionalni dodiri (u socijalnim situacijama, npr. liječnik – pacijent); 2) pristojni društveni dodiri (rukovanje); 3) prijateljski dodiri (poljubac u obraze, grljenje); 4) intimni dodiri (ljubavni poljubac) (Pintarić 2002:23).

U ovom kontekstu i konsituaciji osoba koja izlazi iz vozila služi se verbalnim i neverbalnim kulturemom koji se razlikuje od poljskoga verbalnog kulturema *przepraszam*. Gesta dodira (tacem) u poljskoj kulturi može i izostati, osobe u gužvi reagiraju samo na verbalni iskaz, a proksemični položaj tijela govornika i ostalih osoba u obje kulture nalazi se unutar intimnog prostora, pri čemu se taj tacem na javnome mjestu ne smatra nepristojnim (ako su ljudi u stisci na malom prostoru). Komunikatori su međusobno okrenuti leđima, samo govornik mijenja poziciju iza primatelja u poziciju ispred njega. Često se događa da se govornik izlazeći kreće postrance jer tako zauzima manje mjesta u gužvi.

3. Treću komunikacijsku situaciju čini gestopragmafrazem *samo malo* u zatvorenom prostoru (učionica, stan) ili na otvorenom prostoru bliskog kontakta (na ulici i sl.) gdje govornik uz verbalni iskaz koristi i gestu samododirivanja prstima (jednokratno ili višekratno) po čelu i/ili sljepoočici u funkciji koncentriranja na ono što želi reći. Taj se pokret svrstava u nesvjesnu gestikulaciju koja je česta npr. kada učenik odgovara gradivo u školi ili se može rabiti u eksterijeru prilikom razgovora s prijateljima, rjeđe i s neznancima na ulici. Značenje ovog pragmafrazema može biti koncentriranost na budući iskaz koji govornik »vadi« iz svoje svijesti i vokabulara (*samo malo* te može dodati *kako se ono kaže, kako bih vam objasnio/la* itd.) ili se pokušava prisjetiti nekog prošlog iskaza, događaja i sl. (*samo malo – da se sjetim kako je točno bilo, gdje je to* itd.). Takav pragmafrazem ima funkciju pauze (paralingvističkoga znaka) u komunikaciji. Desmond Morris u gestikulaciji tacema dodaje i samododirivanje unutar kojega izdvaja: 1) pokrete samozaštite (npr. stavljanje ruke na usta, čepljenje ušiju radi zaustavljanja ili smanjivanja izlaza ili ulaza informacije, žmirenje, zakrivanje očiju rukama itd.); 2) pokrete čišćenja (češkanje, trljanje, brisanje znoja); 3) posebne signale (držanje ruku na svojim dijelovima tijela, npr. ruke pod bradom) (Morris 1978: 213–227). Sve ove taceme može govornik izvoditi u navedenom obliku komunikacije.

Odgovarajući poljski kulturem u istoj situaciji iskazuje se pragmemom *chwileczkę, moment, momencik* (*muszę sobie przypomnieć; jak to powiedzieć;*

zaraz, zaraz, jak tam dojsć itd.). Gestikulacija je ista kao u hrvatskom kulturu, nesvjesno dodirivanje čela ili sljepoočice, može uključiti i višekratno kružno trljanje čela i sljepoočice vrškovima prstiju ili ukazivati na smjer (v. Jarzabek i Pintarić 2010).

4. Ako se razgovor odvija npr. u uredu (zatvoreni prostor), a gost/klijent traži podizanje nekog svog dokumenta, službenik/službenica mijenja mjesto odlazeći od svog radnog stola do mjesta gdje čuva dokumente (ormar, polica i sl.) te uz ispriku *samo malo* ispunjava vrijeme u kojemu traži potrebni dokument. Danas je moguće da taj dokument izvadi i iz računala pa ne mora uvijek mijenjati mjesto. U bankama je to različito organizirano, naime, službenik/službenica se namjerno diže fotokopirati dokument kako ne bi 8 sati bez prestanka sjedila za radnim stolom. Ovaj pragmafrazem istovremeno je spacijal i temporal jer se odvija u prostornoj situaciji, a vremenski označava čekanje radi izvršavanja potrebne akcije.

Poljski službenik reći će u sličnoj situaciji: *proszę poczekać chwileczkę* ili *zaraz, moment, proszę poczekać*. To znači da se u poljskom izričaju rabi veći broj temporalna nego u hrvatskome, gdje zapravo nema ni temporalna ni spacijala u površinskoj strukturi pragmafrazema *samo malo*. U dubinskoj strukturi hrvatskoga pragmafrazema značenje ovisi o mjestu i situaciji u kojoj se odvija komunikacija, u ovom slučaju radi se o temporalu (pauzi, čekanju klijenta).

5. Peta komunikacijska situacija s pragmafrazemom *samo malo* rabi se u argumentaciji kada se govornik protivi sugovornikovu iskazu. *Samo malo*, (*ne bih se složio/la s tim*). Pritom govornik koristi naglašavanje drugog dijela pragmafrazema s uzlaznom intonacijom prvoga sloga, tj. rabi paralingvističko (Rot 1976) neverbalno sredstvo za naglašavanje svoga neslaganja (ovdje je uzlazna intonacija prikazana slogom izdignutim iznad ostalih. Neslaganje se može pojačati reduplikacijom pragmafrazema: *samo malo, samo malo*. Ono se može zamijeniti s varijantama *stani malo, čekaj malo* kojim govornik kaže sugovorniku da nije dobro shvatio ili da razmisli o prethodno izrečenom. Može se iskazati i pragmemom čekaj, *čekaj* (drugi reduplicirani dio izgovara se uzlaznom intonacijom pragme i naglašavanjem prvoga sloga). U razgovornom jeziku može se modificirati, skratiti imperativni oblik u ček-ček, *sa^omo malo* (drugi dio reduplikacije izriče se dubljim glasom ili spuštajućom intonacijom). Ako se neslaganje pretvori u verbalni sukob, govornik može promijeniti stav tijela, glavu pomaknuti bliže sugovorniku, nakrenuti ju, usmjeriti smrknuti pogled na sugovornika, unijeti mu se u lice. To znači da se u komunikaciji pojavljuju elementi proksemike (prostornoga odnosa govornika),

okulestike (mimične reakcije govornika očima) i mimike (smrknuti izraz lica, skupljene obrve). Proksemičnim približavanjem govornika sugovorniku stvara se nedopuštena blizina komunikatora, približavanje njegovom intimnom prostoru, što izaziva strah i agresiju.

U poljskoj konsituaciji hrvatski bi se pragmafrazem zamijenio redupliciranim imperativnim pragmemom: *poczekaj*, *pocz^{eee}kaj* koji se također služi paralingvističkim sredstvom duljenja vokala i uzlaznom intonacijom središnjeg sloga u drugom redupliciranom dijelu pragme. Dodatno objašnjenje uz taj pragmem može biti: *nie zgadzam się z tym, co powiedziałeś/łaś; nie tak to sobie wyobrażałem/am* ili *co ty sobie wyobrażasz?!* i sl. Ovaj poljski pragmem ima isto značenje kao hrvatski pragmem *čekaj*, *čekaj* (*ček-ček*), samo se razlikuje u tvorbenom obliku: poljski je s prefiksom, a hrvatski bez njega, no hrvatski može biti i bez prefiksa, s duljenjem vokala: *č^{eee}kaj malo*. Gestikulacija se odnosi na nakretanje glave, podizanje očiju prema očima sugovornika i stvaranje emotivne napetosti. Proksemika se odnosi na preveliko zadiranje u intimnu sferu, što već može značiti agresiju te se može očekivati i agresivan odgovor sugovornika, odnosno njegovo povlačenje u prostoru ukoliko ne želi sukob ili se boji govornika. Agresija govornika vremenski prethodi agresiji sugovornika iako se cijeli sukob odvija u istoj vremenskoj situaciji, s minimalnim pomakom u vremenu.

6. Ova uporaba gestopragmafrazema *samo malo* odnosi se na situaciju u kojoj komuniciraju tri osobe, a prva počinje predbacivati drugoj i svađati se s njom, dok treća želi spriječiti svađu ili obraniti napadnutoga. Na to joj prva osoba kaže: *saa^āmo malo* i rukom ju odgurava kao da joj kaže: *makni se, ne miješaj se, ti šuti*. Sve tri osobe stoje u blizini, ali su prve dvije okrenute jedna prema drugoj, govornik se unosi primatelju glavom i gornjim dijelom tijela u intimnu blizinu, smrknuto ga gleda, a primatelj lagano uzmiče. Treća je osoba okrenuta prema bočnim stranama obiju komunikatora i prilikom obrane okreće oči prvom govorniku. Govornik okreće pogled prema trećoj osobi, odgurava ju od sebe izgovarajući pragmafrazem *saa^āmo malo*, nakon čega ponovno upućuje pogled osobi koju napada. (Situaciju sam opisala prema filmskoj sceni u kojoj brat napada sestru, a njezin dečko ju nastoji opravdati.) U sličnoj poljskoj situaciji govornik napadač obratit će se trećoj osobi pragmafrazemima: *poczekaj*, *poczekaj*; *spokojnie*, *spokojnie*; *przepraszam*, *nie wtrącaj się* i sl. Ovakva se situacija uglavnom javlja među prijateljima, ali je moguća i među poznanicima ili neprijateljski raspoloženim zastupnicima u parlamentu, u znanstvenoj raspravi na konferencijama, u kuloarima poslije sastanka i sl. (tj. najčešće u interijeru).

7. U virtualnom prostoru medija (telefon, RTV, Skype i sl.) može doći do prekida komunikacije, kada se rabi pragmem *halo, halo* ili pragmafrazem *halo, ne čujem dobro* (za telefon), ili se spiker ispričava zbog kvara na slici: *ispričavamo se zbog prekida u prijenosu*. U tom se hrvatskom kulturnom krugu ne rabi pragmafrazem *samo malo*. U poljskom kulturnom krugu na telefonskoj liniji rabi se isto *halo, nie słyszę, halo, słucham!* ili isprika spikera na radiju i televiziji. Zanimljivo je da se u obje kulture angloamerički pozdrav *halo* prenio u telefonsku komunikaciju (s izmijenjenim izgovorom) na početku razgovora ili radi ponovnog uspostavljanja čujnosti. U poljskom jeziku *halo* ima naglasak na prvom slogu, a u hrvatskome može imati i na posljednjem slogu koji ima uzlaznu intonaciju. U slučaju radija i televizije isprika se rabi u obje kulture ali s različitim verbalnim iskazima. U poljskom se jeziku *przepraszam* rabi kao pragmem prikladan u situacijama od 2. do 6. dok je u hrvatskoj kulturi *ispričavam(o) se* primjenjiv u drugoj i sedmoj komunikacijskoj situaciji.

8. Ako međutim dođe do prekida koji govornik ili sugovornik uoči, može se u hrvatskoj situaciji rabiti i pragmafrazem *samo malo, isključila mi se kamera* (npr. kod razgovora na Skypeu), *samo malo, potegnula sam žicu pa te slabo čujem, prekinulo se* (kod telefonskog razgovora).

9. Ako se radi o telefonskom ili mobitelском razgovoru, a jednom od sugovornika zazvoni zvono na vratima, on će u hrvatskoj konsituaciji uporabiti pragmafrazem *samo malo* uz dodatak opravdanja za prekid komunikacije: *netko mi zvoni na vrata*. U tom slučaju govornik mijenja mjesto s kojega razgovara i kreće prema vratima. Poljski pragmafrazem u toj vremenski paralelnoj situaciji bit će *przepraszam <cię bardzo>, ktoś dzwoni*. Govornik mijenja mjesto razgovora i gleda tko mu dolazi na vrata. Nekada, kad je telefon bio vezan za mjesto u prostoru, govornik je trebao odložiti slušalicu, a danas, kad je i na stacionarnom telefonu slušalica pokretna kao i mobitel, govornik mijenja mjesto u prostoru zajedno s aparatom.

10. Danas, kad na internetu možemo pronaći razne informacije, pa tako i telefonske brojeve, sedma situacija postaje sve rjeđa. Naime, ako telefonski tražimo od službenika da nam dade telefonski broj ili kakvu drugu informaciju, dok službenik traži, prekida neugodnu šutnju održavanjem komunikacije pomoću temporalnog pragmafrazema *samo malo* (i njegove temporalne inačice: *samo trenutak, samo čas, pričekajte trenutak*, a može pustiti i glazbu dok traži informaciju potrebnu sugovorniku te nakon uspješne potrage na kraju kaže: *traženi broj je ... Hvala što ste koristili naš poziv*). Poljski službenik koristit će temporalni pragmafrazem *zaraz, moment, momencik, chwileczkę* i kad nađe

potrebnu informaciju, reći će: *proszę bardzo, oto numer*, čime rabi deiksu (pokaznu zamjenicu) kao spacijalni iskaz.

Usporedba i zaključak

Kada usporedimo hrvatski prostorovremenski (spacijalnotemporalni) kulturom ili gestopragmafrazem *samo malo* s poljskim *przepraszam, chwileczkę i zaraz, poczekaj*, vidimo da postoje razlike u verbalnoj (površinskoj) strukturi. U poljskom izričaju češći su naime površinski temporalni, dok su u hrvatskoj komunikaciji oni u dubinskoj strukturi.

Sličnost se vidi u neverbalnoj (gestovnoj i paralingvističkoj) strukturi. Zajedničko značenje ovih različitih iskaza sadržano je u primjeni istih gesta, koje ovisno o situaciji mogu biti geste dodirivanja drugoga (alter-directed gestures) i geste samododirivanja (self-directed gestures) te okulestička mimika i proksemički položaj tijela.

Isto tako sličnost uporabe navedenih iskaza odnosi se na proksemične elemente prostora koji može biti zatvoren (interijer) ili otvoren (eksterijer). Interijer može biti individualni prostor (stan, kuća, vikendica) ili društveni prostor (kavana, restoran, klub, hotel). Intimni prostor može se koristiti u interijeru i eksterijeru, ali se u eksterijeru trebaju primijeniti pravila kulturnog ponašanja (bontona). Ovdje napominjemo da su i hrvatski i poljski kulturni prostor tzv. prostor tople kulture (prema Mac Luhanovoj podjeli kultura), što znači da toleriraju mnogo bliži međusobni stav tijela komunikatora negoli u »hladnim kulturama«, gdje taj prostor mora biti veći. U slučaju prevelikog približavanja govornika sugovorniku s agresivnom intonacijom označava agresivni ulaz u sugovornikov intimni prostor, na što on reagira povlačenjem ili kontranapadom (v. Hallov odnos prostora i vremena, Hall 1976: 176–177).

Zajednički poljskom i hrvatskom ponašanju komunikatora (interlokutora) je i oblik dijalognosti koja uključuje govornika i drugu osobu, sugovornika, a katkada i tri sugovornika (kao u 6. komunikacijskoj situaciji). Međutim, dijalog ne mora uvijek uključivati verbalni odgovor druge osobe, nego neverbalnim znakovima može odgovoriti na verbalnu molbu govornika ponašanjem u prostoru. Naime, u drugom situacijskom tipu (u prometalu) govornik se obraća nepoznatoj osobi i ne zahtijeva od nje verbalni odgovor, nego samo promjenu u prostoru. U trećem i četvrtom slučaju zahtijeva se od sugovornika (slušatelja, nastavnika, službenika i sl.) da govorniku dopusti odložnu vremensku reakciju njegova iskaza, tj. da govornik svoj iskaz odloži do vremena prisjećanja

informacije. U petom i šestom slučaju govornik mijenja svoj položaj tijela i glave u prostoru, čime može sugovorniku nanijeti neugodnost te se komunikacija može zaoštriti (sugovornik može agresivno reagirati na govornikovo agresivno približavanje). Vrijeme odvijanja pretpostavlja prvenstvo reakcije govornika te sekundarno (odložno) vrijeme sugovornikova odgovora na reakciju govornika. Od prve do sedme komunikacijske situacije govornici razmjenjuju gestovne i verbalne informacije u četiri oka, tj. u neposrednoj su komunikaciji.

Poseban komunikacijski prostor je virtualni prostor različitih medija (telefon, RTV i internetske mreže) gdje su pragmemi i pragmafrazemi modificirani i slični su u drugom i petom poljskom slučaju, dok se u hrvatskoj situaciji ne koristi pragmafrazem *samo malo* ako dođe do potpunog prekida između govornika. U situacijama nepotpunog prekida rabi se u hrvatskome pragmafrazem uz dodatno objašnjenje, npr. *samo malo, povukla sam žicu pa te slabo čujem; samo malo, ne vidim sliku, moram uključiti kameru (čekaj da uključim kameru)* i slično.

Glavna je funkcija pragmafrazema *samo malo* udovoljavanje sugovornika na zahtjev govornika. Zato ovaj pragmafrazem može biti spacijal (ostvarenje želje govornika da osoba kojoj se obraća promijeni mjesto) ili temporal (želja informatora da se tijekom čekanja na informaciju ne prekine komunikacija s tražiteljem informacije). Uz ova dva oblika pragmafrazema (spacijalnog i temporalnog), u neposrednoj komunikaciji može se rabiti i gestem dodira (*tacem*) kojim govornik zahtijeva promjenu druge osobe u prostoru. Taj je *tacem* nesvjestan, automatiziran i ubrojili smo ga u nesvjesnu gestikulaciju. U poljskoj komunikaciji *tacem* se često ne rabi jer je dovoljan iskaz *przepraszam* koji vrši funkciju spacijala, temporalala i gestema, tj. uspostavljanje prolaza prema izlazu iz prometala ili prema cilju u gužvi. U drugim situacijama Poljaci rabe temporale (*zaraz, chwileczkę, poczekaj* itd.).

Spacijalni kontekst analiziranoga pragmafrazema *samo malo* u različitim komunikacijskim situacijama (u kojima dobiva različita značenja) pretpostavlja komunikaciju u interijeru i eksterijeru, a proksemički kontekst – manju ili veću udaljenost komunikatora, što određuje tip tople ili hladne kulture, odnosno naklonost ili nenaklonost interlokutora. Temporalni kontekst odnosi se na paralelno vrijeme traženja i dobivanja informacije ili na odložno vrijeme čekanja na informaciju.

Opisali smo komunikacijske situacije koje mogu biti verbalno jednosmjerne (s uporabom pragmafrazema *samo malo*), a neverbalno dvosmjerne (promjena u prostoru na verbalni poticaj).

U svakoj situaciji uporaba pragmafrazema *samo malo* uključuje sljedeće suprotne pozicije interlokutora:

- 1) spacijalna situacija (interijer – eksterijer; neposredna vs. posredna /virtualna/ komunikacija);
- 2) proksemička situacija (udaljenost komunikatora bliža – dalja);
- 3) tacemička situacija (dodirivanje nepoznatog – izostanak dodirivanja nepoznatoga);
- 4) socijalna situacija (kulturem pristojnosti radi čekanja informacije vs. agresivno ponašanje u nesporazumu ili svađi);
- 5) temporalna situacija (žurba – čekanje);

Značenje toga pragmafrazema ima tri ilokutivna žanra: a) molba za žurni prolaz; b) zahtjev za strpljenje; c) naredba za nemiješanje u svađu dvaju komunikatora (prema A. Awdiejewu, 1983: 53–88).

Komunikacijske situacije od 1 do 6 mogu se smatrati molbom govornika (1. molim nekoliko kapljica mlijeka; 2. molim malo prostora za silazak ili prolaz; 3. molim malo vremena za prisjećanje; 4. molim da malo pričekate; 5. molim da mi objasniš, ne slažem se, ne razumijem; 6. molim da se ne miješaš u naš spor). Situacije od 7 do 10 odnose se na nehotični privremeni prekid komunikacije uslijed tehničkih problema (7.), krivice govornika pritiskom na krivu tipku ili pomicanjem žice za kontakt (8.), nepredviđenog dolaska trećih osoba (9.) i traženja prave informacije (10.).

Izvori i literatura

- ARGYLE, Michael, 1975: *Bodily Communication*. New York: International University Press.
- AWDIEJEW, Aleksy, 1983: Klasyfikacja funkcji pragmatycznych. *Polonica* IX. 53–88.
- BIRDWHISTELL, Ray L., 1975: *Kinesics and Context. Essays on Body Motion Communication*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- HALL, Edward T., 1976: *Nemi jezik*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- JARZĄBEK, Krystyna, PINTARIĆ, Neda, 2010: *Polsko-chorwacki i chorwacko-polski słownik gestykulacji, mimiki i pozycji ciała*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- KNAPP, Mark L. (red.), 1978: *Nonverbal Communication in Human Interaction*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- MENAC, Antica, FINK ARSOVSKI, Željka, MIRONOVA BLAŽINA, Irina, VENTURIN, Radimir, 2011: *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*, Zagreb: Knjigra.

- MORRIS, Desmond, 1978: *Manwatching*. London: Triad Granada.
- NAGÓRKO, Alicja, 2004: Etnolingvistika i kulturemi u međujezičnom prostoru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30 (prev. B. Kryžan-Stanojević). Zagreb. 131–143.
- PENROSE, Roger, 2008: *Veliko, malo i ljudski um*. Zagreb: MISL.
- PINTARIĆ, Neda, 2002: *Pragmemi u komunikaciji*. Zagreb: FF Press.
- PINTARIĆ, Neda, 2010: *Pragmatični svijet osjetilnosti*. Zagreb: FF Press.
- ROT, Nikola, 1976: *Znakovi i značenja*. Beograd: Nolit.
- VOLOS, Renata, 1995: *Russkaja neverbal'naja komunikacija*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.